

**Форвардний контракт як інструмент мінімізації кредитного ризику
сільськогосподарських підприємств**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних характеристик форвардного контракту як інструмента управління цінovими ризиками сільськогосподарських підприємств. Автором запропоновано та обґрунтовано можливість використання форвардного контракту як форми забезпечення кредитних зобов'язань.

Ключові слова: цінovий ризик, кредитний ризик, форвардний контракт, майнові права.

Постановка проблеми. Проблема кредитування галузі сільського господарства завжди була і залишається актуальною, особливо на сучасному етапі, у період виходу з кризи. За даними Міністерства Аграрної Політики [1], сума виданих у 2009 році кредитів сільськогосподарським підприємствам у порівнянні з 2008 роком зменшилась на 29% та дорівнювала 5,7 млрд. грн., що характерно для періоду 2001-2002 рр., коли кредитні відносини в галузі сільського господарства мали початковий характер. На початок 2010 року відсоток забезпечення потреби у кредитних коштах для проведення весняно-польових робіт у цілому по Україні становив 22,8%. Обов'язковими умовами відновлення процесів кредитування є підвищення кредитного рейтингу сільськогосподарських підприємств, удосконалення форм забезпечення кредитних зобов'язань, посилення державної підтримки. Уряд повинен звернути увагу не тільки на програми пролонгації та здешевлення кредитів, але й створити умови для ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств. У першу чергу це стосується механізму ціноутворення та реалізації продукції, оскільки дохід від реалізації виступає головним фактором зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств та їх кредитоспроможності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато праць вітчизняних та зарубіжних вчених є теоретичною і методологічною основою питань кредитування, оцінки ступеня ризику й інвестиційного забезпечення підприємств агросфери. Найбільш відомі серед них праці М.Я.Дем'яненко,

О.Є.Гудзь, П.А.Лайко, Н.С.Кручок, В.М. Алексійчука, Г.І.Пиріг, С.М.Колотухи, О.О.Непочатенко, А.В. Сомик та ін. У роботах наведених авторів міститься великий обсяг як теоретичної, так і практичної інформації щодо даної проблематики, поряд з тим, багато питань цієї важливої проблеми залишаються недостатньо опрацьованими.

Метою статті є дослідження основних характеристик форвардного контракту як інструменту управління ціновими ризиками сільськогосподарських підприємств та можливості його застосування з метою мінімізації кредитного ризику.

Виклад основного матеріалу. Високий рівень мінливості цін на продукцію сільськогосподарських підприємств належить до складу чинників, які найбільше стримують ефективний розвиток цієї галузі. У таблиці 1 відображено динаміку цін на зернові та соняшник за останні 3 роки.

Таблиця 1.8

Динаміка середнього рівня реалізаційних цін на зернові та соняшник

Місяці року	Зернові			Соняшник		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Січень	632,0	1009,7	601,4	984,0	3232,2	1224,6
Лютий	642,4	1062,1	664,5	1015,9	3429,1	1467,6
Березень	678,3	1106,0	712,8	1046,4	3551,0	1599,3
Квітень	701,2	1115,8	730,0	1085,4	3669,9	1718,2
Травень	705,4	1112,7	749,1	1111,3	3626,0	1775,0
Червень	713,4	1092,8	754,5	1130,9	3573,9	1801,9
Липень	723,9	998,9	753,9	1139,4	3543,4	1807,2
Серпень	775,0	914,6	756,1	1190,6	3474,0	1808,8
Вересень	806,2	886,6	764,3	1566,7	2513,8	1784,9
Жовтень	823,9	862,5	776,9	1736,6	1718,3	1778,7
Листопад	834,1	833,0	789,2	1835,2	1481,0	1823,5
Грудень	833,5	778,6	799,0	1899,4	1367,3	1897,0

Джерело: [2]

Отже, за даних таблиці бачимо, що ціна реалізації зернових та соняшнику змінювалась кожний рік. Так, у січні 2007 року ціна реалізації 1 т зернових дорівнювала 632,0 грн., а в 2008 році – 1009,7 грн., що на 60%

більше. У 2009 році ціни знов знизились до рівня 2007 року. Крім того, різний напрям має динаміка цін протягом року. Так, у 2007 році, динаміка зміни цін була позитивною – ціни зросли з 632,0 грн. у січні до 833,5 грн. у грудні. В 2008 році до квітня місяця ціна зростала, а починаючи з травня - мала тенденцію до зниження.

Високий рівень непрогнозованості цін на продукцію значно знижує внутрішньобанківський кредитний рейтинг сільськогосподарських підприємств порівняно з іншими позичальниками. Крім того, саме цей чинник знижує ліквідність такої форми забезпечення кредитних зобов'язань, як майбутній врожай.

Одним з інструментів управління ціновими ризиками є форвардний контракт, в якому продавець і покупець можуть прописати прийнятні для них умови операції ще до її здійснення.

Форвардний контракт – це договір між двома учасниками про купівлю - продаж обумовленої кількості конкретного виду базових активів за фіксованою ціною на визначену дату в майбутньому. Укладення форвардного контракту означає, що одна із сторін (продавець) бере на себе зобов'язання здійснити поставку певної кількості базових активів на дату, яка обумовлена в контракті, але віддалена значним проміжком часу від дати укладення контракту, а інша сторона (покупець) зобов'язується прийняти поставку за обумовленою в угоді ціною. Процедура попереднього визначення та фіксації ціни за допомогою форвардних контрактів дозволяє хеджувати ризики [3].

Форвардні контракти належать до твердих строкових угод. Відповідно до положення бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [4,с. 422-423], твердий контракт – контракт у письмовій формі, що передбачає обмін визначеної кількості ресурсів за встановленою ціною на конкретну майбутню дату, має визначений строк виконання, не містить відкладальних або скасувальних умов, не може бути розірваний і змінений в односторонньому порядку, та передбачає забезпечення

виконання контракту. Обов'язковість виконання є основною умовою існування і дієздатності форвардних угод, без якої вони втрачають свій сенс та не можуть використовуватись як інструмент хеджування ризику.

Прикладом форвардної операції є продаж майбутнього врожаю. Укладаючи такий форвард взимку, сторони знають, що восени одна з них реалізує, а інша придбає товар у певній кількості і за заздалегідь погодженою форвардною ціною. Таким чином, виробник має можливість гарантувати збут своєї продукції, чим страхується від ризику коливання цін на неї. Такий форвард може служити і забезпеченням банківського кредиту, оскільки відповідає усім вимогам, які зазначені в законі України «Про заставу» [5], а саме:

- у статті 3, зазначено, що заставою може бути забезпечена будь-яка дійсна існуюча або майбутня вимога, що не суперечить законодавству України, а також за умови, якщо є угода сторін про розмір забезпечення заставою таких вимог;

- згідно зі статтею 4, предметом застави можуть бути майно та майнові права;

- відповідно до статті 49, заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому.

Відповідно до положення бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [4, с. 422-423], форвардний контракт належить до похідних фінансових інструментів та визнається фінансовим активом або фінансовим зобов'язанням на дату виникнення зобов'язання щодо придбання або продажу предмета контракту. Фінансовий актив визначається як контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства. Поряд з цим, фінансове зобов'язання – це контрактне зобов'язання передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству.

Враховуючи вище зазначене можна стверджувати, що укладення форвардного контракту передбачає появу у покупця майнових прав на предмет контракту, а у продавця, відповідно, майнових прав на отримання грошових коштів у майбутньому. Саме ці характеристики форварда дозволяють використовувати його як засіб мінімізації кредитного ризику.

У порівнянні з іншими формами забезпечення кредитних зобов'язань, наприклад, майбутнім врожаєм, застава форвардного контракту матиме переваги в тому, що предметом застави виступатимуть майнові права на отримання грошових коштів; при цьому цінові ризики розподілятимуться між покупцем та продавцем форварду, без прямої участі комерційного банку.

Прийняття форвардного контракту у якості забезпечення можливо за наступних умов:

- 1) термін дії форвардного контракту повинен відповідати терміну дії кредитного договору або перевищувати його. У випадках, коли термін дії форвардного контракту витікає до закінчення терміну за кредитним договором, позичальник зобов'язаний збільшити забезпечення за кредитним договором до визначеного у кредитному договорі розміру. Форвардний контракт може бути предметом застави тільки до закінчення терміну його дії. У разі наявності за форвардним контрактом авансових платежів – може бути оформлений гарантійний депозит до моменту настання терміну виконання зобов'язань за кредитним договором;

- 2) розрахунковий рахунок, через який буде проводитись оплата за контрактом повинен бути відкритий в тому самому банку, який виступає кредитором;

- 3) контракт повинен містити умови узгодження передачі інформації і прав третій особі (для визначення необхідності узгодження р контрагентом передачі прав третій стороні);

- 4) наявність у договорі умов, що передбачають проведення звірень розрахунків сторонами за договором. Так, під час проведення

щомісячного контролю банком запитуються документи, що підтверджують факт відвантаження товару і оплати. З періодичністю один раз на місяць проводиться аналіз надходжень на поточний рахунок;

5) контракт повинен містити умови, що враховують форс-мажорні обставини, особливо в галузі сільського господарства.

Порядок оформлення забезпечення у вигляді майнових прав на кошти за форвардним контрактом приведений на рис. 1.

Рис. 1 – Порядок оформлення забезпечення у вигляді застави майнових прав на кошти за форвардним контрактом.

Аналіз контракту проводиться за наступними параметрами:

1) сторони договору – здійснюється перевірка балансів підприємств, що уклали форвардний контракт; документів, які

характеризують виробничу діяльність підприємств, установчі документи, контракти, доручення, тощо;

- 2) предмет договору і його сума;
- 3) умови постачання – графіки постачання і оплати (форма розрахунків, термін оплати);
- 4) форс-мажорні обставини.

У разі прийняття позитивного рішення про прийняття в заставу майнових прав за форвардним контрактом, проводиться оцінка вартості предмета контракту. Слід зазначити, що форвардний контракт поряд з іншими майновими правами може бути віднесений до групи як основного так і додаткового забезпечення по заставній вартості не більше 80% загальної його суми. Загальна вартість застави визначатиметься в залежності від класу позичальника та відповідного коефіцієнта покриття.

Після оцінки вартості предмета контракту, кредитний інспектор, у разі необхідності, вносить пропозиції щодо зміни умов контракту та оформлює договір застави майнових прав на кошти за форвардним контрактом.

Відповідно до ЗУ «Про заставу», реалізація заставлених майнових прав здійснюється на основі добровільної та примусової реалізації.

Добровільна реалізація предмета застави проводиться шляхом поступки заставодавцем заставодержателю прав вимоги, що впливає із заставленого права.

Поступка (цесія) на користь банку вимог та рахунків позичальника третій особі означає передавання прав банкові змінювати напрямок грошового потоку на погашення кредиту при настанні терміну його повернення. Цесія виконується на підставі укладеної між банком та позичальником угоди, в котрій зазначаються сума вимог та рахунків, що підлягають перепоступці.

Що стосується обсягу прав, що переходять до нового кредитора, стаття 514 ЦК України [6] вказує, що до нового кредитора переходять

права первісного кредитора у зобов'язанні, в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом.

Висновки. Отже, за результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що форвардний контракт може бути використаний не тільки як інструмент хеджування цінового ризику сільськогосподарських підприємств, а й виконувати роль забезпечення кредитних зобов'язань у формі застави майнових прав на грошові кошти.

Аннотация. Статья посвящена исследованию основных характеристик форвардного контракта как инструмента управления ценовыми рисками сельскохозяйственных предприятий. Автором предложена и обоснована возможность использования форвардного контракта как формы обеспечения кредитных обязательств.

Ключевые слова: ценовой риск, кредитный риск, форвардный контракт, имущественные права.

Annotation. The article is devoted research of basic descriptions of forward contract as an instrument of management the price risks of agricultural enterprises. Offered an author and grounded possibility of the use of forward contract as forms of providing of credit obligations.

Keywords: price risk, credit risk, forward contract, property rights.

Література:

1. <http://www.minagro.gov.ua>
2. <http://www.agroua.net>
3. Варган С. Форвардний контракт: соглашение для рисковых людей [Електронний ресурс] / С. Варган. – Режим доступу: <http://www.luxury.net.ru/russian-market/3884.html>
4. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко – Х.: Фактор, 2007. – 976 с.
5. Закон України «Про заставу» від 02.10.92 №2654-ХІІ зі змінами і доповненнями.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. № 435 – ІV